

Verzoening boven wraak

Op 5 december is het precies tien jaar geleden dat Nelson Mandela overleed. Documentaire **Nelson Mandela: hoop of hype** blikt terug op zijn leven, en op zijn nalatenschap. Hoe staat Zuid-Afrika er nu voor?

TEKST: BRAM DE GRAAF, BEELD: RENE DE REE, ANP

De warme lucht trilde. Opeens doemden uit het niets een oude man met een vrouw aan zijn zijde op, als een fata morgana. Hand in hand liepen ze recht op de camera's van de massaal toegestroomde internationale pers af, die voor het hek van Victor Verster Prison in Kaapstad stonden opgesteld. Daar was hij: Nelson Mandela. Vrij man, eindelijk. "Niemand wist toen precies hoe hij eruitzag", zegt Zuid-Afrikakenner en journalist Bart Luirink. "Hij was een mythe geworden."

Luirink volgde die historische gebeurtenis op zondag 11 februari 1990 vanuit het Amsterdamse kantoor van de Anti Apartheids Beweging Nederland (AABN). Daar zat hij met collega's voor de televisie. Eerder die week had president De Klerk tot ieders verassing de legalisering van Mandela's partij, het Afrikaans Nationaal Congres (ANC), aangekondigd en werd de jarenlange noodtoestand opgeheven. "Er barstte totale euforie los, maar Mandela's vrijlating liet op zich wachten. Later hoorden we dat Mandela die zelf had uitgesteld. Op die manier kon de internationale pers erbij zijn en kon het ANC een groot welkom organiseren."

Zoals veel anderen had Luirink zich in de jaren tachtig aangesloten bij het AABN. Het systeem van rassensegregatie in Zuid-Afrika, waarbij een witte minderheid heerste over een zwarte meerderheid – apartheid – was onmenselijk en vernederend. Het moest verdwijnen, haar gevangenen moesten worden vrijgelaten. De bekendste daarvan was Nelson Mandela. Als leider van de militaire tak van het ANC werd hij in 1964 veroordeeld tot levenslang. In de jaren tachtig escaleerde het geweld in Zuid-Afrika. "Op tv was te zien hoe protesten hard werden neergeslagen. Het leidde tot een internationale boycot van Zuid-Afrika, waardoor daar het besef groeide dat het systeem niet houdbaar was."

Toekomstvisie

Tijdens zijn proces in 1964 hield Mandela een indrukwekkend betoog. Daarin schetste hij de praktijk van apartheid, maar vooral een toekomstvisie op een vrij en democratisch Zuid-Afrika. "Een land voorbij het racisme, dat toebehoort aan allen die er wonen; wit en zwart. Dat vond ik heel bijzonder. Mandela werd daardoor de verpersoonlijking van de strijd tegen apartheid." Na zijn vrijlating in 1990 overheerste

hoop. Vier jaar later mocht het ANC meedoen aan de verkiezingen en werd Mandela president. Luirink had zich een jaar eerder in het land gevestigd en werkte als correspondent voor verschillende media. “De apartheid was niet opeens verdwenen, er was veel geweld over en weer. Elke vierkante meter om tot een werkelijke afschaffing te komen werd bevochten. Je zag witte en zwarte kindjes samen spelen in een zwembad; in Zuid-Afrika heel bijzonder. Er was iets in beweging gekomen dat niet meer was te stoppen. Mijn witte wijk in Johannesburg verschoot stap voor stap van kleur.”

Mandela’s visie van een regenboognatie, waarin alle rassen in harmonie samenleven en vergeving en verzoening boven wraak gingen, was leidend bij het opstellen van de nieuwe grondwet. Het werd zijn belangrijkste wapenfeit, aldus Luirink. “Daarmee kon het land decennia vooruit.”

Middenklasse

In 1999 legde Mandela zijn ambt neer. Het was tijd voor andere ANC-leden om te leiden. Tot zijn dood in 2013 bleef hij invloed uitoefenen. Tien jaar later zien veel Zuid-Afrikanen hem nog steeds als

de ‘vader des vaderlands’. Dankzij hem heeft het land tegenwoordig een zwarte middenklasse van zo’n zeven miljoen mensen en zijn miljoenen huishoudens op elektriciteit en waterleiding aangesloten. “Dat zijn echt enorme veranderingen. Mandela moet gewaardeerd worden om het creëren van deze voorwaarden. Hij speelde een leidende rol in de overgang van apartheid naar democratie, zonder dat het is uitgermond in een bloedbad.”

Kritiek

Toch is er tegenwoordig ook kritiek op hem, want het gaat slecht met Zuid-Afrika. Tijdens zijn laatste bezoek constateerde Luirink enorme werkloosheid en een toename van criminaliteit. “De ongelijkheid tussen arm en rijk is vrijwel nergens zo groot. Rijke witte mannen beheersen nog steeds de economie en de economische groei blijft ver achter bij wat nodig is om die werkloosheid terug te dringen. Sommigen vinden dat Mandela het destijds op een akkoordje heeft gegooid met witte machthebbers, maar de veranderingen die hij voorstond zijn niet in één mensenleven te realiseren.” Luirink legt de schuld van de malaise bij Mandela’s opvolgers die zijn erfenis hebben verkwaamd, met president Zuma (2009-2018) als grootste boosdoener. “Onder hem zou 80 miljard euro zijn geroofd. Zijn overheidsdiensten hadden geen ander doel dan de boel leegplukken. Zuma schakelde zelfs een Brits pr-bureau in om de schuld af te schuiven op Mandela. Helaas geloven veel jonge Zuid-Afrikanen dat.” Luirink is blij dat er ook veel mensen zijn die door dat verhaal heen kunnen prikken. “Voor hen is Mandela’s erfenis de wetenschap dat zelfs de verschrikkelijkste conflicten en tegenstellingen te overwinnen zijn. Zijn idealen blijven dienen als een leidraad voor het nastreven van gerechtigheid, gelijkheid en eenheid.”

[NELSON MANDELA: HOOP OF HYPE | ZONDAG | NPO 2 | OZW | 20.15]

‘Tien jaar na zijn dood zien velen hem nog steeds als de vader des vaderlands’